

Z PATRIOTYCZNYCH TRADYCJI RODZINY CHOŁODECKICH. PRZYPADEK CELESTYNA CHOŁODECKIEGO (1816-1867)

Damian Kozłowski

Szkoła Doktorska Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach

Doctoral School of the Jan Kochanowski University in Kielce

e-mail: damiankoz95@wp.pl

<https://orcid.org/0000-0002-2970-2554>

Streszczenie. Artykuł jest próbą przedstawienia wybranych aspektów dotyczących działalności patriotycznej Celestyna Chołodeckiego (1816-1867). Brał on udział w konspiracjach na terenie Galicji po zakończeniu powstania listopadowego. Następnie praca zawodowa i życie rodzinne przyczyniły się do zmniejszenia intensywności zaangażowania na tym polu. Utrzymywał jednak cały czas kontakt z działaczami niepodległościowymi, a w czasie powstania styczniowego okazał pomoc moralną i materialną osobom biorącym udział w tym czynie zbrojnym. Ponadto przykładał dużą wagę do wychowania swoich synów w duchu patriotycznym i pielęgnowania polskich tradycji.

Słowa kluczowe: Celestyn Chołodecki; Galicja; powstanie listopadowe; powstanie styczniowe; konspiracje niepodległościowe XIX wieku

Celestyn Chołodecki urodził się 11 kwietnia 1816 roku w Bednarowie, miejscowości położonej w niedalekiej odległości od Stanisławowa. Był synem Kajetana Dominika Chołodeckiego herbu Białynia (1783-1857) i Tekli z Mitraszewskich herbu Nałęcz (zm. 1858). Zaraz po urodzeniu został udzielony mu chrzest z wody przez grekokatolickiego księdza ze względu na zagrożenie życia noworodka. Rzymskokatolicki duchowny dopełnił obrzędu chrztu 27 grudnia 1818 roku. Kilkuletni Celestyn trafił na wychowanie do bezdzietnego stryja, Józefa Chołodeckiego (1777-1851) i jego żony Ruperty Rolofówny von Auersfeld. Małżonkowie byli właścicielami Cecowej, którą Józef Chołodecki otrzymał w spadku jako najstarszy syn Tadeusza Chołodeckiego (ur. 1748)¹.

---

¹ J. BIAŁYNIA-CHOŁODECKI, *Białynia-Chołodeccy. Uczestnicy spisków. Więźniowie stanu. Wychodźcy z ziemi ojczystej. W świetle aktów procesów politycznych i dokumentów archiwum rodzinnego*

Początkową edukację Celestyn pobierał w domu. W 1825 roku rozpoczął naukę w szkole w Brzeżanach², kontynuując ją w tej miejscowości aż do ukończenia drugiej klasy gimnazjum. Następnie podjął naukę w gimnazjum oo. jezuitów w Tarnopolu³.

(1831-1863), Lwów: nakład autora 1911, s. 8, 24-25, 27; K. BARANOWSKI, *Celestyn Chołodecki (Białynia). Wspomnienie z minionej doby*, Lwów 1907, s. 1-8; J. BIAŁYNIA-CHOŁODECKI, *Zborów. Pole chwały czesko-słowackiego oręża*, Lwów: Księgarnia Naukowa 1924, s. 21-24; T. ŻYCHLIŃSKI, *Złota księga szlachty polskiej*, R. 23, Poznań 1901, s. 15; *Poczet Szlachty galicyjskiej i bukowińskiej*, Lwów 1857, s. 35; Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie [dalej: CPAHUL], Józef Białynia-Chołodecki (1852-1934), f. 82, op. 1, spr. 3, k. 5.

² W 1789 roku zostało utworzone pięcioklasowe gimnazjum w Zbarażu, które stało się jedną z sześciu szkół średnich na terenie Galicji. W 1805 roku gimnazjum przeniesiono do Brzeżan. W 1819 roku liczba klas została zwiększona do sześciu. Niższe (do czwartej klasy) nosiły nazwę gramatykalne, natomiast pozostałe dwie humanioralne. W latach 1863-1865 szkoła została powiększona jeszcze o dwie klasy; T. OCHENDUSZKO, *Gimnazjum w Brzeżanach w latach 1806-1918. Zarys dziejów*, „Prace Historyczno-Archiwalne” 34 (2022), s. 7-34.

³ J. BIAŁYNIA-CHOŁODECKI, *Białynia-Chołodeccy*, s. 25. W 1773 roku papież Klemens XIV dokonał kasaty Towarzystwa Jezusowego, jednak w niektórych miejscach jezuiti prowadzili dalej swą działalność. Taką enklawę stanowiło dla nich m.in. terytorium zaanektowane przez Rosję w czasie pierwszego rozbioru Polski w 1772 roku. Głównym ośrodkiem jezuickim stał się wtedy Połock. W 1814 roku decyzją papieża Piusa VII Towarzystwo Jezusowe zostało oficjalnie przywrócone do istnienia. Taki obrót sprawy wywołał sprzeciw cara Aleksandra I. Zapoczątkowało to represje na terenie państwa Romanowów, skąd ich ostatecznie wydalono w 1820 roku. Znaleźli jednak w niektórych miejscach podatny grunt do kontynuowania swej działalności. Tak było w Galicji, ponieważ na obszarze archidiecezji lwowskiej oraz diecezji przemyskiej był deficyt duchownych, którzy oprócz posługi duszpasterskiej, mogli zajmować się również działalnością wychowawczą i edukacyjną. Na początku planowano osadzenie oo. jezuitów w Tarnowie, lecz decyzja została zmieniona i na miejsce ich posługi ustalony został Tarnopol. Powierzono im tam zorganizowanie i prowadzenie gimnazjum z konwiktem. Na swą siedzibę zakon dostał, zgodnie z decyzją austriackich władz, kościół oraz klasztor poddominikański; B. TOPIJ-STEMPIŃSKA, *Źródła do działalności edukacyjnej konwiku szlacheckiego w Tarnopolu*, „Studia Pedagogica Ignatianiana” 19 (2016), nr 3, s. 227-231. Placówka edukacyjna oo. jezuitów w Tarnopolu funkcjonowała od 1820 do 1848 roku, kiedy po wydarzeniach Wiosny Ludów, w które zaangażowali się także uczniowie oraz studenci pobierający naukę w szkołach prowadzonych przez Towarzystwo Jezusowe, rząd austriacki wydał dekret dotyczący zakazu działalności jezuitów na obszarze państwa Habsburgów. Towarzystwo Jezusowe już w 1852 roku dostało pozwolenie na wznowienie działalności na terenie monarchii. Tarnopolski konwikt rozpoczął ponowne funkcjonowanie w 1853 roku i działał do 1887 roku, bowiem w 1886 roku zapadła decyzja o przeniesieniu placówki do Bąkowiec pod Chyrowem; A. PETRASH, *Działalność jezuitów w Tarnopolu i Lwowie w latach 1852-1914*, „Rocznik Przemyski. Literatura i Język” 52 (2022), z. 2 (26), s. 93-116; B. TOPIJ-STEMPIŃSKA, *Uczniowie jezuickich instytucji edukacyjnych w Galicji w XIX wieku. Portret zbiorowy*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum 2019, s. 45-92, 131-162. Głównym celem tarnopolskiego zakładu edukacyjnego było: „Przysposobić powierzonych sobie uczniów, o ile ich zdolności pozwalają, do słuchania nauk na wszechniczy wykładanych; a przez religijne wychowanie i umysłowe wykształcenie uczynić ich na przyszłość pożytecznymi członkami rodziny, kościoła i kraju [...]”, Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie [dalej: ATJKr], Akta konwiku tarnopolskiego z lat 1824-1920, rkps, sygn. 1176, k. 190.

W placówce tej kształcił się również rodzony brat Celestyna, Tomasz (1813-1880), uczestnik powstania listopadowego, krakowskiego i styczniowego. Przez całe życie wykazywał się heroiczną postawą, czego następstwem były liczne represje wymierzone w jego osobę. Niewzruszony nimi wytrwale agitował dla polskiej sprawy, biorąc udział w kolejnych spiskach i powstaniach. Zaangażowanie to przyczyniło się jednak do problemów zdrowotnych Tomasza i utraty życia. Mianowicie w listopadzie 1878 roku podczas patriotycznej demonstracji we Lwowie został zraniony szabłą, przez co poważnie podupadł na zdrowiu i niespełna dwa lata później zmarł⁴.

Lata nauki Celestyna Chołodeckiego w zakładzie Towarzystwa Jezusowego przypadły na czas powstania listopadowego⁵. Niektórzy duchowni agitowali wśród młodzieży⁶. Pozwalali także na manifestowanie polskości, na przykład przez śpiewanie zakazanych pieśni patriotycznych lub namawiali, zwłaszcza starszych uczniów, do wzięcia czynnego udziału w tym czynie zbrojnym⁷. Ponadto po zakończeniu powstania w murach konwiktu wytworzył się klimat sprzyjający działalności konspiracyjnej. Wśród uczniów odbywał się kolportaż zakazanych pism, prowadzony był werbunek przez różnego rodzaju agitatorów, którzy chcieli pozyskać młodzież dla polskiej sprawy⁸. Jednym z najaktywniejszych był niejaki Bazyli, używający

---

⁴ O.H. KUNASZOWSKI, *Życiorysy uczestników powstania listopadowego zebrane na pamiątkę obchodu jubileuszowego pięćdziesięcioletniej rocznicy tego powstania*, Lwów 1880, s. 12; J. SOKULSKI, *Chołodecki Białynia Tomasz*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 3, Kraków: Polska Akademia Umiejętności 1937, s. 404-405; J. BIAŁYNIA-CHOŁODECKI, *Białynia-Chołodeccy*, s. 72-93.

⁵ Według spisu uczniów gimnazjum tarnopolskiego Celestyn Chołodecki pobierał nauki w tej szkole w latach 1829-1834 w klasie gramatyczno-filozoficznej; M. MACISZEWSKI, *Historia gimnazjum tarnopolskiego. Okres I. 1820-1848*, Tarnopol 1896, s. 121.

⁶ Na temat postaw duchowieństwa galicyjskiego względem powstania listopadowego zob. m.in.: J. KRACIK, *Duchowieństwo wolnego miasta Krakowa i Galicji wobec powstania listopadowego*, „Roczniki Humanistyczne” 28 (1980), z. 2, s. 159-175; B. ŁOPUSZAŃSKI, *Udział księży diecezji przemyskiej w konspiracjach galicyjskich w latach 1831-1846*, „Nasza Przeszłość” 1975, t. 43, s. 171-199.

⁷ „Nawet spokojni zazwyczaj synowie Loyoli w Tarnopolu okazywali żywe zajęcie się sprawą powstania” – skonstatował zaangażowanie oo. jezuitów Stanisław Schnür-Peplowski (1859-1900) w pracy dotyczącej porozbiorowych dziejów Galicji; S. SCHNÜR-PEPŁOWSKI, *Z przeszłości Galicji (1772-1862)*, t. 2, Lwów 1894, s. 23.

⁸ Po upadku powstania listopadowego nie ustała praca tajnych niepodległościowych organizacji w każdym zaborze. Na interesującym nas obszarze, w Galicji, schroniła się duża część uczestników walk z lat 1830-1831. Systematyczna działalność patriotycznych agitatorów, wpieranych emisariuszami z emigracji, spowodowała powstawanie wielu spisów oraz stowarzyszeń, które jednak charakteryzowały się krótkim czasem funkcjonowania. Rozłom najczęściej spowodowany był różnicą poglądów członków oraz represjami władz austriackich zwalczających ruch konspiracyjny. Po upadku powstania listopadowego w Galicji działały m.in. następujące organizacje: Związek Węglarzy Polskich, Związek Dwudziestu Jeden, Związek Bezimienny, Towarzystwo Przyjaciół Ludu, Stowarzyszenie Ludu Polskiego, Konfederacja Powszechna Narodu Polskiego, Młoda Sarmacja, Sprzysiężenie Demokratów Polskich. Emisariusze mieli w zamyśle działać w wielu

także imienia Mikołaj lub Ignacy Michalski, przybyły do Tarnopola pod koniec roku 1831. Dla utrudnienia jego identyfikacji posługiwał się pseudonimami. W oficjalnych rozmowach przedstawiał się w mocno zawoalowany sposób, zmieniając również nazwisko na Cichowski lub Cichoński⁹.

W Tarnopolu Michalski odnalazł tymczasowy azyl. Miał tam możliwość prowadzenia lekcji języka francuskiego, które ułatwiały mu zadanie agitacji wśród młodzieży. Prowadził pracę organiczną, systematycznie przygotowując młodych ludzi

---

miejscach i wśród różnych grup społecznych. Konspiracyjne wiadomości starali się szerzyć nie tylko uczniom i studentom, lecz byli obecni także wśród rzemieślników, urzędników państwowych, wojskowych, a niektórzy nawet adaptowali się do zastanych warunków i przez pełną identyfikację z grupą odbiorców chcieli jeszcze bardziej uwiarygodnić swą postać i głoszone przez siebie tezy. Jednym z najaktywniejszych agitatorów był Szymon Konarski (1808-1839), który za swą działalność patriotyczną został rozstrzelany. Problematyka tajnych organizacji niepodległościowych oraz spisków po powstaniu listopadowym jest stale podejmowanym tematem, jednakże nie wszystkie zagadnienia doczekały się jednakowo wyczerpującego opracowania; zob. m.in.: L. ZIENKOWICZ, *Szymon Konarski*, Paryż 1859, ss. 48; N.W. BERG, *Pamiętniki o polskich spiskach i powstaniach 1831-1862*, Kraków 1866, ss. 463; J. KRAJEWSKI, *Tajne związki polityczne w Galicji (od 1833 r. do 1841 r.)*, Lwów 1903, ss. 133; *Szymon Konarski. Życie i czyny*, oprac. W. Zahorski, Chicago 1907, ss. 156; H. CEYSINGER, *Szymon Konarski (1808-1939)*, Warszawa: Spółka Wydawnicza Odrodzenie 1915, ss. 46; S. SZPOTAŃSKI, *Konarszczyzna (przygotowania powstańcze w Polsce w 1835-1939 roku)*, Kraków [1916], ss. 84; S. KONARSKI, *O obowiązkach Polaka. Program działań narodowych skreślony w roku 1838*, oprac. H. Mościcki, Warszawa-Lublin-Lódź: Gebethner i Wolff 1918, ss. 30; H. MOŚCICKI, *Szymon Konarski. W 85 rocznicę stracenia*, Wilno: Nakład Synodu Wileńskiego Ewangelicko-Reformowanego 1924, ss. 20; R. ROZDOLSKI, *Do historii „Stowarzyszenia Ludu Polskiego”*, „Kwartalnik Historyczny” 50 (1936), z. 1, s. 712-726; T. HOŁUJ, *Rok 1846. Rewolucja i rabacja*, Kraków: Nakładem Komitetu Obchodu Stulecia 1846 roku 1946, s. 15-29; W. ŁUKASZEWICZ, *Szymon Konarski*, Warszawa: Książka 1948, ss. 233; H. MOŚCICKI, *Szymon Konarski*, Warszawa: PIW 1949, ss. 98; S. KIENIEWICZ, *Konspiracje galicyjskie 1831-1845*, Warszawa: Książka i Wiedza 1950, ss. 236; *Pamiętniki spiskowców i więźniów galicyjskich w latach 1832-1846*, oprac. K. Lewicki, Wrocław: Zakład Narodowy Ossolińskich 1954, ss. 288; A. BARSZCZEWSKA, *Szymon Konarski*, Warszawa: Wiedza Powszechna 1976, ss. 271; S. GRODZISKI, *W Królestwie Galicji i Lodomerii*, Kraków: Wydawnictwo Inne 1976, s. 136-161; J. ZDRADA, *Wielka Emigracja po Powstaniu Listopadowym*, Warszawa: KAW 1987, ss. 80; Z. SUDOLSKI, *Galicyjska poezja okolicznościowa lat 1833-1847*, „Napis” 3 (1997), s. 131-167; S.S. MICEJSKI, M. PATELSKI, *Rok 1846 we Lwowie. Stracenie Kapuścińskiego i Wiśniowskiego i ich kult we Lwowie*, w: *Rok 1846 w Galicji. Ludzie, wydarzenia, tradycje. Zbiór studiów*, red. M. Śliwa, Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP 1997, s. 77-199; T. GAŚSOWSKI, *Dzieje Galicji 1772-1914*, w: *Historie Polski w XIX wieku*, red. A. Nowak, t. 2, cz. 1, Warszawa: DiG 2013, s. 217-401; S. MAJCHROWSKI, *Dziwne losy Polaków między powstaniami*, wstępem opatrzył i do druku podał J. Majchrowski, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe 2023, ss. 269.

⁹ J. BIAŁYNIA-CHOŁODECKI, *Białynia-Cholodeccy*, s. 28.

do rewolucji, która jego zdaniem nieuchronnie miała nadejść. W gronie uczniów pozyskanych dla sprawy polskiej znalazł się także Celestyn Chołodecki, którego Michalski darzył dużym zaufaniem. Dla potwierdzenia autentyczności głoszonych przez siebie poglądów, niekiedy zaznajamiał najbardziej zaufanych uczniów z treścią korespondencji prowadzonej z czołowymi postaciami ruchu rewolucyjnego. Roztaczał przed młodzieżą pozytywną wizję przyszłości. Przekonywał, że upadek powstania listopadowego nie położył kresu nadziejom na odbudowę Rzeczypospolitej, a jest jedynie początkiem w drodze do odrodzenia Państwa Polskiego¹⁰.

Michalski opuścił Tarnopol w styczniu 1833 roku. Wyjechał do majątku Dionizego Hubickiego w Nakwaszy nieopodal Brodów w cyrkule złoczowskim¹¹. Tam prowadził dalej działalność konspiracyjną. Utrzymywał przez cały czas kontakt listowy z najbardziej oddanymi tarnopolanami, w tym z Celestynem Chołodeckim. Relacjonował mu postępy w pracy na niwie narodowej oraz udzielał wskazówek co do dalszego konspiracyjnego działania. Zwracał szczególnie uwagę na systematyczne zakupywanie prochu strzelniczego. Pod koniec 1833 roku Michalski przybył ponownie do Tarnopola¹². Spotkał się wtedy z m.in. także z Chołodeckim. Zapoznał go ze swym kolegą, który zapewniał, że sprawy narodowe mają się dobrze, zaapelował o gromadzenie broni oraz stwierdził, że „[...] rozchodzi się tylko o pierwszy wybuch, liczba uczestników bowiem w jednej chwili potem się wzmoże. Tarnopolska młodzież musi niebawem chwycić za broń; niech więc każdy uzbroi się w dubeltówkę, pałasz i amunicję”¹³.

Działalność spiskowa została jednak wykryta przez rząd austriacki. Stało się to za sprawą denuncjacji, lecz również nieostrożności samych konspiratorów, którzy coraz bardziej obnosili się ze swoimi zamiarami. Wydano rozkaz zatrzymania Michalskiego, który gdy się o tym dowiedział, sam postanowił oddać się w ręce władz w cyrkule złoczowskim. Przez brak odpowiedniego miejsca do osadzenia

¹⁰ Tamże, s. 28-29.

¹¹ Dionizy Hubicki, żonaty z Julią z Garwolińskich, miał dwóch synów – Karola i Henryka. Obaj uczestniczyli w dziewiętnastowiecznych spiskach patriotycznych; zob. S. KIENIEWICZ, *Hubicki Henryk*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 10, Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – PAN 1962-1964, s. 82; S. KIENIEWICZ, *Hubicki Karol*, w: tamże, s. 82-83.

¹² Stanisław Załęski w swej monumentalnej pracy traktującej o historii jezuitów na ziemiach polskich również wymienił nazwisko Michalskiego wśród agitatorów działających na terenie konwiktu tarnopolskiego. Podaje on jednakże tylko datę: listopad 1833 roku jako moment przybycia Michalskiego do Tarnopola. O pierwszym jego pobycie w tym mieście niestety nie wspomina; S. ZAŁĘSKI, *Jezuici w Polsce. Jezuici w Polsce porozbiorowej 1820-1905*, t. 5, cz. 2, Kraków: Nakładem Drukarni W.L. Anczyca 1906, s. 639. W biogramie Michalskiego sporządzonym przez Czesława E. Blicharskiego także umieszczona jest informacja o przybyciu Michalskiego do Tarnopola w 1833 roku. Maszynopis słownika znajduje się m.in. w ATJKr, sygn. 5817-4; Cz.E. Blicharski, *Słownik Biograficzny Tarnopolan 1809-1945*, t. 4, Biskupice 1978-1990, s. 679.

¹³ Cyt. za: J. BIAŁYNIA-CHOŁODECKI, *Białynia-Chołodeccy*, s. 29-30.

w nim zatrzymanego, umieszczono go w wynajętym pokoju. Miała to być tylko chwilowa „cela”, bowiem zamierzano przewieźć go do więzienia we Lwowie. Wyznaczono straż do trzymania nadzoru nad zatrzymanym. Dodatkową kontrolę mieli sprawować urzędnicy Gustaw Poh oraz Franciszek Haindrich. Ten pierwszy zalecał się do Weroniki Chołodeckiej, rodzonej siostry Celestyna. Obaj mężczyźni znali się doskonale. Poh często bywał w Cecowej. Pretendent do ręki pięknej Weroniki chcąc pozyskać względy kobiety i jej rodziny dopomógł w ucieczce Michalskiemu, który wymknął się z prowizorycznego więzienia pod osłoną nocy, a Gustaw Poh w trakcie poszukiwań zbiega wykazywał się daleko idącą opieszałością¹⁴.

Sprawa Michalskiego nie położyła kresu śledztwu wymierzonemu przeciw działalności konspiracyjnej tarnopolan. Dokonano aresztowań uczniów konwiktów oo. jezuitów. Jednym z zatrzymanych był Celestyn Chołodecki. Rankiem 19 kwietnia 1834 roku odbyła się u niego w domu rewizja. W jej trakcie znaleziono obciążające go dokumenty. Został następnie przesłuchany i osadzony w więzieniu. Podczas śledztwa podstawowym zarzutem przeciw Chołodeckiemu była podnoszona kwestia bliskich jego relacji z Michalskim, przez co został oskarżony o współudział w działalności rewolucyjnej. Jego sprawa miała trafić do lwowskiego sądu kryminalnego, jednak postępowanie zostało umorzone. Jedynymi konsekwencjami był nadzór policyjny oraz wykluczenie z możliwości dalszego kształcenia¹⁵.

Załęski w rozdziale poświęconym spiskom politycznym tarnopolskich uczniów opisuje również wyżej wspomniany przypadek. Choć wśród wymienionych przez niego osób nie pada nazwisko Celestyna Chołodeckiego, to zgadza się miejsce, czas i osoby uwikłane w tę sprawę. Załęski informuje, że jeden z uczniów pozyskanych przez Michalskiego zdradził tajemnicę konspiratorów, czego konsekwencją była oblawa wojskowa, w wyniku której zatrzymano piętnastu podejrzanych młodzieńców. Po pierwszych przesłuchaniach wolność odzyskało pięciu z nich. Pozostałych osadzono w areszcie domowym pod strażą, następnie zamknięto ich w miejskim więzieniu. Ostatecznie zatrzymani ulokowani zostali w koszarach na zamku. Finał tej sprawy nastąpił 1 września 1834 roku, kiedy młodych spiskowców wypuszczono na wolność, ponieważ nie doszukano się innych przewinień oprócz utrzymywania kontaktów z Michalskim. Trzech jednak spośród nich, jako osoby najbardziej podejrzane, zostało wykluczonych z możliwości pobierania nauki we wszystkich szkołach galicyjskich¹⁶.

Celestyn Chołodecki chcąc jednak kontynuować edukację, wyjechał do Lwowa, lecz i tam spotkał się z odmową. W pomoc zaangażował się Józef Chołodecki,

---

¹⁴ Tamże, s. 30-36.

¹⁵ Tamże, s. 36-44.

¹⁶ S. ZAŁĘSKI, *Jezuici w Polsce*, s. 639-641.

który w 1835 roku wystosował nawet podanie do cesarza, upraszając o zezwolenie na pobieranie nauki przez swego bratanka. Marazm w tej kwestii trwał przez dziesięć lat. Stała się ona jedną z kilku przyczyn konfliktu z wujem, który chciał, aby Celestyn pozostał w majątku i zajął się jego zarządzaniem¹⁷.

Dziesięcioletni okres starań o możliwość podjęcia nauki nie był zupełnie jałowy w działalności patriotycznej Celestyna. Zaangażował się w prace tajnej organizacji o nazwie Synowie Ojczyzny, zostając do niej zwerbowanym w 1839 roku. Organizacja ta podlegała założonej w 1837 roku Młodej Sarmacji. Celem bezpośrednim związku nie było powstanie narodowe, lecz stawiał sobie zadanie „[...] obudzić i utwierdzić uczucie i interes narodowy, oswoić naród z myślą konieczności zmiany społecznego stosunku i przysposobić go do tej zmiany, by pomyślna sposobność odzyskania swego politycznego bytu nie zastała go nieprzygotowanym”¹⁸. Było to więc odniesienie do postulatów środowisk patriotycznych przywiązujących duże znaczenie do pracy na niwie narodowo-wychowawczej, kulturalnej oraz oświatowej.

Brak zrozumienia ze strony Józefa Chołodeckiego i narastająca dyferencja między mężczyznami zmusiły Celestyna do opuszczenia Cecowy i rozpoczęcia poszukiwania pracy. Pierwszym miejscem, gdzie osiadł na sześć lat, był Złoczów. Dostał tam posadę aktuariusza w kancelarii Adolfa Drop Wodnickiego (zm. 1865), z wykształcenia prawnika, sprawującego funkcję komornika sądowego¹⁹. W miejscu tym Chołodecki poznał również swą przyszlą małżonkę. Była nią siostrzenica Wodnickich, Emilia Setti da Forli (1824-1878)²⁰, córka Karola i Emilii Settich. Związek ten przyczynił się do jeszcze większej eskalacji konfliktu z wujem, gdyż ten miał już wybraną kandydatkę na żonę dla swego bratanka. Dostał więc Celestyn ultimatum – mógł otrzymać w spadku Cecowę, jeśli zrezygnuje z zamiaru poślubienia swej wybranki. Propozycja wuja została jednak odrzucona²¹.

Od Wodnickich udał się do majątku Ignacego Komorowskiego²², gdzie przebywał do maja 1844 roku. Mężczyzn mocno zbliżyła do siebie idea patriotyczna. Połączyła

¹⁷ J. BIAŁYNIA-CHOŁODECKI, *Białynia-Chołodeccy*, s. 44-46.

¹⁸ H. BOGDAŃSKI, *Pamiętnik 1831-1848*, z rękopisu wydał, wstępem i przypisami opatrzył A. Knot, Kraków: Wydawnictwo Literackie 1971, s. 153-156.

¹⁹ „Dziennik Urzędowy do Gazety Lwowskiej” 1861, nr 197, s. 1176; Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka Ukrainy im. W. Stefańka, Materiały różne dotyczące działalności oddziałów (listy, wypisy z protokołów posiedzeń i in.) 1867-1874, f. 125, sygn. 199, b.p.

²⁰ J. BIAŁYNIA-CHOŁODECKI, *Cmentarzyska i groby naszych bohaterów z lat 1794-1864 na terenie wschodniej Małopolski*, Lwów: Polskie Towarzystwo Opieki nad Grobami Bohaterów 1928, s. 47.

²¹ J. BIAŁYNIA-CHOŁODECKI, *Białynia-Chołodeccy*, s. 46-56.

²² Ignacy Aleksy Komorowski (ur. w 1788 roku w Wolicy Baryłowej, zm. w 1873 roku w Glinnej) – był synem Erazma i Anny Horoch. Uczęszczał do liceum w Krzemieńcu. Słuchacz filozofii we Lwowie do 1821 roku. Uczestniczył w powstaniu listopadowym. Za swą działalność konspiracyjną skazany na pięć lat więzienia. Osadzony w twierdzy Špilberk we wrześniu 1847 roku. Na mocy amnestii 1848 roku odzyskał wolność. Brał udział w wydarzeniach Wiosny Ludów. Autor

ich szczerą przyjaźń, jednak Celestyn Chołodecki postanowił kontynuować swą peregrynację, która zawiodła go do folwarku Chłopy należącego do Kazimierza Lanckorońskiego²³.

Niebawem nadeszła jednak dobra wiadomość dotycząca otrzymania pozwolenia na kontynuowanie nauki. Celestyn został dopuszczony do praktyki leśnej w dobrach kameralnych od 1 października 1845 roku w Madryczu nieopodal Drohobycza. 22 grudnia 1846 roku złożył egzamin zawodowy, po czym został wcielony do służby. W kolejnych latach systematycznie awansował, poczynając od praktykanta, adiunkta leśnictwa, aż do stanowiska kameralnego leśniczego (ówczesny tytuł, którym posługiwano się w odniesieniu do zarządcy lasów państwowych). Zmieniał też kilkakrotnie miejsce służby²⁴. Ponadto był członkiem sekcji leśnej Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarczego²⁵.

Stała posada przyczyniająca się do ustabilizowania sytuacji życiowej pozwoliła Chołodeckiemu założyć rodzinę. Związek małżeński z Emilią Setti zawarł 5 listopada 1851 roku w Dobromilu. Małżeństwo doczekało się dwóch synów – Józefa²⁶

wspomnień i prac literackich, które jednak rzadko publikował. Miał żonę Józefę i córkę Zofię; M. TYROWICZ, *Komorowski Ignacy Aleksy*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 13, Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – PAN, s. 412-413; O.H. KUNASZOWSKI, *Życiorysy uczestników powstania listopadowego zebrane na pamiątkę obchodu jubileuszowego pięćdziesięcioletniej rocznicy tego powstania*, Lwów 1880, s. 33.

²³ Kazimierz Wincenty Lanckoroński (ur. w 1802 roku, zm. w 1874 roku) – syn Antoniego Józefa Lanckorońskiego herbu Zadra i Ludwiki Rzewuskiej. Był członkiem austriackiej Izby Panów; J. KOWECKI, *Lanckoroński Antonii Józef*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 16, Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – PAN 1971, s. 438-440.

²⁴ J. BIAŁYNIA-CHOŁODECKI, *Białynia-Chołodeccy*, s. 56-57.

²⁵ A. STRZELECKI, *Pogląd na powstanie – rozwój i działalność Towarzystwa Leśnego Galicyjskiego*, Lwów 1894, s. 8.

²⁶ Józef Dominik Bartłomiej Chołodecki herbu Białynia (ur. 15 sierpnia 1852 roku w Stawkach obok Lwowa, zm. 30 stycznia 1934 roku we Lwowie) – ukończył prawo na Uniwersytecie Lwowskim. Pracował jako urzędnik poczty i telegrafów we Lwowie. Pracownik lwowskich archiwów. Przez dwie kadencje był radnym miasta Lwowa. Autor licznych prac na temat porozbiorowych dziejów Galicji ze szczególnym uwzględnieniem historii Lwowa. Członek towarzystw naukowych, społecznych oraz humanitarnych. W czasie I wojny światowej wcielony w poczet zakładników i internowany do Kijowa w czerwcu 1915 roku. Do Lwowa wrócił dopiero w 1918 roku. Dwukrotnie żonaty. Został pochowany na Cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie; K. LEWICKI, *Chołodecki Białynia Józef Dominik (1852-1934)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 3, Kraków: Polska Akademia Umiejętności 1937, s. 403-404; Ł. CHAREWICZOWA, *Historiografia i miłośnictwo Lwowa*, Lwów: Towarzystwo Miłośników Przeszłości Lwowa 1938, s. 152-154; A. CHLEWICKA, *Lwowski gawędziarz*, w: *Rola książki w integracji ziem polskich w XIX w.*, red. B. Kosmanowa, Bydgoszcz: Akademia Bydgoska 2000, s. 135-144; P. SIERŻĘGA, *Józefa Białynia-Chołodeckiego portret własny*, w: *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa*, red. J. Maternicki, t. 1, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego 2004, s. 205-222; L. MICHALSKA-BRACHA, *Józef Białynia-Chołodecki – badacz powstania styczniowego*, w: *Powstanie styczniowe 1863-1864. Walka i uczestnicy. Represje i wygnanie. Historiografia i tradycja*, red. W. Caban, W. Śliwowska, Kielce: Wydawnictwo Akademii

oraz Stanisława²⁷, a także córki Tekli, która urodziła się w 1859 roku, jednak niestety w następnym roku zmarła²⁸.

Celestyn i tak popadał w różne problemy, jak na przykład wtedy, gdy został posądzony za sprawę donosu o rzekomą pomoc udzieloną ochotnikom udającym się do powstania węgierskiego. Oskarżenie to jednak udało się szybko wyjaśnić i Chołodecki został oczyszczony z zarzutów²⁹.

W 1854 roku rodzina Chołodeckich przeprowadziła się do miejscowości Bilcze nieopodal Medenic. Celestyn oprócz posady urzędnika państwowego, gospodarował także na niewielkim, nabytym na własność kawałku gruntu oraz urządzał polowania. W wolnym czasie lubił oddać się lekturze³⁰ i próbował swych sił jako autor broszur i artykułów o charakterze przyczynkarskim³¹.

Jedną z nich, o tendencji moralizatorskiej, noszącą tytuł *Biali Murzyni*, ukazała się w 1865 roku i została wydana anonimowo. Dotyczyła losu prywatnych urzędników, którzy, według opinii Chołodeckiego, u większości pracodawców spotykali się ze złym traktowaniem, a wręcz wyzyskiem. Porównał ich nawet do niewolników. Autor zapewniał, że los ich nie jest mu obcy, ponieważ mógł z autopsji poznać środowisko prywatnych urzędników z różnej perspektywy – kiedy sam w młodości pełnił podobną funkcję oraz w późniejszym czasie takich urzędników zatrudniając. Przy tym zaznaczył, iż swoich podwładnych traktuje z należytych im szacunkiem.

Świętokrzyskiej 2005, s. 309-318; L. MICHALSKA-BRACHA, *Między pamięcią a historiografią. Lwowskie debaty o powstaniu styczniowym (1864-1939)*, Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego 2011, s. 189-203; L. MICHALSKA-BRACHA, *W kręgu miłośników przeszłości Lwowa – Franciszek Jaworski i Józef Białynia-Chołodecki*, w: *Znani i nieznanymi międzywojennego Lwowa. Studia i materiały*, t. 3, red. M. Przeniosło, M. Przeniosło, Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego 2012, s. 11-26; J. ZAŁĘCZNY, *Biografie godne pamięci*, Warszawa 2020, s. 231-246; J. ZAŁĘCZNY, *Józef Białynia-Chołodecki – strażnik pamięci i regionalista lwowski*, „Historia Sclavorum Occidentis” 12 (2022), nr 3, s. 87-102; D. KOZŁOWSKI, *Józef Białynia-Chołodecki (1852-1934) – współtwórca i organizator lwowskiego Zarządu Archiwalnego*, „Dialog Dwoch Kultur” 17 (2022), nr 1, s. 45-59.

²⁷ Stanisław Chołodecki herbu Białynia (ur. 19 czerwca 1861 roku, zm. 30 czerwca 1904 roku w Koszowie) – pracował jako urzędnik kopalń Banku Galicyjskiego w Boryslawie. Zamieszczał artykuły w czasopiśmie o tematyce społecznej i ekonomicznej. Miał żonę i troje dzieci; *Chołodecki Stanisław*, „Dziennik Polski” 1904, nr 303, s. 2.

²⁸ T. ŻYCHLIŃSKI, *Złota księga*, s. 15; J. BIAŁYNIA-CHOŁODECKI, *Białynia-Chołodeccy*, s. 59.

²⁹ Tamże, s. 59.

³⁰ Celestyn Chołodecki utrzymywał stały kontakt z przedstawicielami galicyjskiego środowiska intelektualnego. Przyjaźnił się m.in. z Henrykiem Schmittem (1817-1883), historykiem, bibliotekarzem, działaczem niepodległościowym, od którego systematycznie dostawał książki, a następnie skrzętnie je studiował; Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu, Korespondencja Henryka Schmitta. Listy do różnych osób. Lata 1848-1882, t. 7, rkps, sygn. 5915, k. 167-186.

³¹ K. BARANOWSKI, *Celestyn Chołodecki*, s. 8.

Analizował także kwestie braku pomocy materialnej dla urzędników niemogących podjąć pracy³².

W polemikę z Celestynem Chołodeckim wdał się Franciszek Borgiasz Twardowski w wydanym w 1866 roku dziele pt. *Grosz wdowi, odpowiedź na broszurę pod tytułem „Biali Murzyni”*. Twardowski skrytykował autora recenzowanej pracy za nieuwzględnienie różnych czynników wpływających na relacje pracownika z pracodawcą oraz za zbyt daleko idące generalizowanie doli prywatnych urzędników. W dalszej części przytaczał fragmenty z broszury Chołodeckiego poddając je analizie³³.

Inną formą literackiej aktywności Chołodeckiego były krótkie rozprawki, publikowane głównie w „Dzienniku Literackim”. Na przykład w jednej z nich opisał przebieg choroby różyczki u swojego syna i sposób jej leczenia³⁴. Bardziej „kontrowersyjne teksty” pisał jednak anonimowo, z obawy przed nieprzyjemnościami, jakie mogły go spotkać ze strony rządu austriackiego, ponieważ współpraca państwowego urzędnika z publicznymi czasopismami była niemile widziana. W pełnej konspiracji więc odbywało się dostarczanie sporządzonych przez niego artykułów. Pomagała mu w tym jego żona, która przepisywała teksty i dopiero takie mogły trafić do redakcji³⁵.

W chwili wybuchu powstania styczniowego Celestyn Chołodecki miał prawie 47 lat, żonę, dwóch małoletnich synów (starszy Józef miał niecałe jedenaście lat, a młodszy Stanisław zaledwie półtora roku) oraz państwową posadę, stąd przypuszczać można, że m.in. dlatego jego udział w tym wydarzeniu był symboliczny, opierający się głównie na wsparciu moralnym i materialnym powstańców³⁶. Nawet jego syn, Józef Białynia-Chołodecki, niestroniący od patetycznych odniesień do czynów członków swej rodziny, w dość powściągliwy sposób opisywał udział ojca w tym zrywie niepodległościowym – „[...] stanął – naturalnie przezornie i ostrożnie – w szeregu pracowników organizacji narodowej. On propagował odezwy i zbierał fundusze na rzecz partyzantki, on ukrywał w swym domu skompromitowanych

---

³² Zob. [C. CHOŁODECKI], *Biali Murzyni*, Lwów 1865, ss. 19.

³³ Zob. F.B. TWARDOWSKI, *Grosz wdowi, odpowiedź na broszurę pod tytułem „Biali Murzyni”*, Lwów 1866, ss. 32.

³⁴ C. CHOŁODECKI, *Do wiadomości Rodziców kochających dzieci swoje!*, „Dziennik Literacki” 1863, nr 15, s. 120.

³⁵ J. BIAŁYNIA-CHOŁODECKI, *Białynia-Chołodeccy*, s. 63; K. BARANOWSKI, *Celestyn Chołodecki*, s. 8.

³⁶ Z najnowszej literatury traktującej o postawach wobec powstania z lat 1863-1864 na uwagę zasługuje praca prof. Wiesława Cabana, w której autor poddał analizie sto sylwetek zesłańców syberyjskich; zob. W. CABAN, *Zesłańcy syberyjscy wobec powstania styczniowego. Sylwetki – poglądy – idee*, Warszawa DiG 2023, ss. 211.

politycznie [...]”³⁷. Wyrazem patriotycznej postawy było też ubieranie syna w strój narodowy, którego element stanowił emblemat orła oraz podobizna Tadeusza Kościuszki. Zresztą, Józef Białynia-Chołodecki wielokrotnie wzmiankował, że od najmłodszych lat wychowywany był przez ojca w duchu patriotycznym. Celestyn pouczał malca: „[...] wyrabiaj siły, ćwicz dłoń, pracuj na roli abyś wiedział co wymagać od robotników i jak służyć ojczyźnie”³⁸. Z nutą nostalgii i sentymentu wspominał rodzinną posiadłość i chwile spędzone z ojcem, kiedy kształtował się jego charakter i poglądy³⁹. Dla Celestyna Chołodeckiego ważna była również odpowiednia edukacja potomstwa. Posłał więc syna Józefa do III Gimnazjum im. Franciszka Józefa⁴⁰, jedynej średniej szkoły we Lwowie, gdzie obowiązywał język polski jako wykładowy⁴¹.

Nie było mu dane jednak długo cieszyć się życiem. Zmarł mając zaledwie 51 lat. Śmierć przyszła niespodziewanie 19 czerwca 1867 roku w Stryju, gdzie udał się do miejscowego lekarza. Nie był obłożnie chory, dopiero przez kilka ostatnich dni życia czuł się nieco słabiej. Jako bezpośrednią przyczynę zgonu podano paraliż płuc⁴².

Podsumowując, w życiorysie Celestyna Chołodeckiego da się zauważyć kilka etapów. Lata kształcenia w Tarnopolu i okres do przełomu lat trzydziestych i czterdziestych XIX wieku to czas, kiedy Celestyn angażuje się w działalność konspiracyjną. Następnie, wraz z wejściem w dorosłość i powolnym stabilizowaniem

³⁷ J. BIAŁYNIA-CHOŁODECKI, *Białynia Chołodeccy*, s. 65. Rodzina Chołodeckich udzieliła schronienia na przykład Leokadii z Mitraszewskich, żonie Henryka Schmitta, kiedy jej mąż został skazany w 1864 roku na rok więzienia. Leokadia udała się do Bilecza, do domu Celestyna Chołodeckiego w czasie, gdy Henryk Schmitt emigrował do Paryża; *Henryka Schmitta listy do żony (1845-1880)*, oprac. S. Kieniewicz, Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1961, s. 436-439; W. ĆWIK [J. Białynia-Chołodecki], *Henryk Schmitt. Życiorys spisany na podstawie dokumentów i korespondencji*, Lwów 1888, s. 159-160.

³⁸ CPAHUL, f. 82, op. 1, spr. 1, k. 3.

³⁹ Zob. J. BIAŁYNIA-CHOŁODECKI, *Wspomnienia z lat dziecięcych*, „Dla Młodych. Dodatek do Miesięcznika Galicyjskiego Towarzystwa Ochrony Zwierząt” 1908, nr 6, s. 43.

⁴⁰ Do połowy XIX wieku we Lwowie funkcjonowały dwa męskie gimnazja utworzone w okresie zaborów. Językiem wykładowym w nich obowiązyującym był niemiecki. Natomiast w latach pięćdziesiątych XIX wieku z jednego z nich, potocznie nazywanego „dominikańskim”, wydzielone zostały cztery klasy, w których nauka odbywała się w języku polskim. W roku szkolnym 1857/1858 nadano tej filii imię cesarza Franciszka Józefa I oraz przekształcono ją w samodzielną szkołę pod nazwą C.K. Gimnazjum im. Franciszka Józefa we Lwowie (w niepodległej Polsce gimnazjum nosiło imię od 1919 roku króla Stefana Batorego). Prowadzono także nadal pertraktacje z władzami austriackimi, aby te zezwoliły na powstanie pozostałych klas. Przyniosły one pozytywny skutek i od 1863 roku rozpoczęto tworzenie kolejnych, co zostało zwieńczone w roku szkolnym 1866/1867, kiedy powstała ósma klasa; M. GAJAK-TOCZEK, *Męskie gimnazja państwowe we Lwowie w latach 1772-1914*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica” 13 (2010), s. 349-358.

⁴¹ Zob. *Księga pamiątkowa półwiekowego jubileuszu Gimnazjum im. Franciszka Józefa I. we Lwowie*, zestawił J. Białynia-Chołodecki, Lwów 1909, ss. 402.

⁴² K. BARANOWSKI, *Celestyn Chołodecki*, s. 8; J. BIAŁYNIA-CHOŁODECKI, *Białynia-Chołodeccy*, s. 66.

położenia życiowego, jego poczynania stają się bardziej ostrożne i powściągliwe. Sytuacja zawodowa i rodzinna w dużym stopniu determinuje intensywność jego zaangażowania w kwestię niepodległościową, która zupełnie nie została przez niego porzucona, lecz stał się bardziej przezorny i obrał stanowisko wyczekujące. Porównując życiorys Celestyna z choćby działalnością niepodległościową Tomasza Chołodeckiego, zauważyć można, że u tego pierwszego górę bierze rozważa oraz obawa przed konsekwencjami, jakie może na siebie i swych bliskich sprowadzić. Podczas gdy starszy z braci przez całe życie bezkompromisowo angażował się w sprawę polską, nie zważając na represje, jakie mogły go spotkać. Trudno jednak odmówić Celestynowi Chołodeckiemu patriotycznego usposobienia pielęgnowanego przez całe życie oraz przekazywanego potomstwu.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie

Akta konwiktu tarnopolskiego z lat 1824-1920, rkps, sygn. 1176.

BLICHARSKI Cz.E., *Słownik Biograficzny Tarnopolan 1809-1945*, t. 4, Biskupice 1978-1990, sygn. 5817-4.

Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie

Józef Białynia-Chołodecki (1852-1934), f. 82, op. 1, spr. 1; op. 1, spr. 3.

Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka Ukrainy im. W. Stefanyka

Materiały różne dotyczące działalności oddziałów (listy, wypisy z protokołów posiedzeń i in.) 1867-1874, f. 125, sygn. 199.

Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu

Korespondencja Henryka Schmitta. Listy od różnych osób. Lata 1848-1882, t. 7, rkps, sygn. 5915.

ŹRÓDŁA DRUKOWANE I WYDAWNICTWA ŹRÓDŁOWE

BIAŁYNIA-CHOŁODECKI J., *Białynia-Chołodeccy. Uczestnicy spisków. Więźniowie stanu. Wychodźcy z ziemi ojczystej. W świetle aktów procesów politycznych i dokumentów archiwum rodzinnego (1831-1863)*, Lwów: Nakład autora 1911.

BIAŁYNIA-CHOŁODECKI J., *Cmentarzyska i groby naszych bohaterów z lat 1794-1864 na terenie wschodniej Małopolski*, Lwów: Polskie Towarzystwo Opieki nad Grobami Bohaterów 1928.

ĆWIK W. [J. Białynia-Chołodecki], *Henryk Schmitt. Życiorys spisany na podstawie dokumentów i korespondencji*, Lwów 1888.

Henryka Schmitta listy do żony (1845-1880), oprac. S. Kieniewicz, Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1961.

KONARSKI S., *O obowiązkach Polaka. Program działań narodowych skreślony w roku 1838*, oprac. H. Mościcki, Warszawa–Lublin–Łódź: Gebethner i Wolff 1918.
Poczet Szlachty galicyjskiej i bukowińskiej, Lwów 1857.

PAMIĘTNIKI I WSPOMNIENIA

BARANOWSKI K., *Celestyn Chołodecki (Białynia). Wspomnienie z minionej doby*, Lwów 1907.
BERG N.W., *Pamiętniki o polskich spiskach i powstaniach 1831-1862*, Kraków 1866.
BOGDAŃSKI H., *Pamiętnik 1831-1848*, z rękopisu wydał, wstępem i przypisami opatrzył A. Knot, Kraków: Wydawnictwo Literackie 1971.
Pamiętniki spiskowców i więźniów galicyjskich w latach 1832-1846, oprac. K. Lewicki, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1954.

PRASA

„Dla Młodych. Dodatek do Miesięcznika Galicyjskiego Towarzystwa Ochrony Zwierząt” 1908, nr 6.
„Dziennik Literacki” 1863, nr 15.
„Dziennik Polski” 1904, nr 303.
„Dziennik Urzędowy do Gazety Lwowskiej” 1861, nr 197.

OPRACOWANIA

BARSZCZEWSKA A., *Szymon Konarski*, Warszawa: Wiedza Powszechna 1976.
BIAŁYNIA-CHOŁODECKI J., *Zborów. Pole chwały czesko-słowackiego oręża*, Lwów: Księgarnia Naukowa 1924.
CABAN W., *Zesłańcy syberyjscy wobec powstania styczniowego. Sylwetki – poglądy – idee*, Warszawa DiG 2023.
CEYSINGER H., *Szymon Konarski (1808-1939)*, Warszawa: Spółka Wydawnicza Odrodzenie 1915.
CHAREWICZOWA Ł., *Historiografia i miłośnictwo Lwowa*, Lwów: Towarzystwo Miłośników Przeszłości Lwowa 1938.
CHLEWICKA A., *Lwowski gawędziarz*, w: *Rola książki w integracji ziem polskich w XIX w.*, red. B. Kosmanowa, Bydgoszcz: Akademia Bydgoska 2000, s. 135-144.
[CHOŁODECKI C.], *Biali Murzyni*, Lwów 1865.
GAJAK-TOCZEK M., *Męskie gimnazja państwowe we Lwowie w latach 1772-1914*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica” 13 (2010), s. 349-358.
GAŚOWSKI T., *Dzieje Galicji 1772-1914*, w: *Historie Polski w XIX wieku*, red. A. Nowak, t. 2, cz. 1, Warszawa: DiG 2013, s. 217-401.
HOŁUJ T., *Rok 1846. Rewolucja i rabacja*, Kraków: Nakładem Komitetu Obchodu Stulecia 1846 roku 1946.
KIENIEWICZ S., *Hubicki Henryk*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 10, Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – PAN 1962-1964, s. 82.
KIENIEWICZ S., *Hubicki Karol*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 10, Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – PAN 1962-1964, s. 82-83.
KIENIEWICZ S., *Konspiracje galicyjskie 1831-1845*, Warszawa: Książka i Wiedza 1950.

- KOWECKI J., *Lanckoroński Antonii Józef*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 16, Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – PAN 1971, s. 438-440.
- KOZŁOWSKI D., *Józef Białynia-Cholodecki (1852-1934) – współtwórca i organizator lwowskiego Zarządu Archiwalnego*, „Dialog Dwoch Kultur” 17 (2022), nr 1, s. 45-59.
- KRACIK J., *Duchowieństwo wolnego miasta Krakowa i Galicji wobec powstania listopadowego*, „Roczniki Humanistyczne” 28 (1980), z. 2, s. 159-175.
- KRAJEWSKI J., *Tajne związki polityczne w Galicji (od 1833 r. do 1841 r.)*, Lwów 1903.
- KUNASZOWSKI O.H., *Życiorysy uczestników powstania listopadowego zebrane na pamiątkę obchodu jubileuszowego pięćdziesięcioletniej rocznicy tego powstania*, Lwów 1880.
- LEWICKI K., *Cholodecki Białynia Józef Dominik (1852-1934)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 3, Kraków: Polska Akademia Umiejętności 1937, s. 403-404.
- ŁOPUSZAŃSKI B., *Udział księży diecezji przemyskiej w konspiracjach galicyjskich w latach 1831-1846*, „Nasza Przeszłość” 1975, t. 43, s. 171-199.
- ŁUKASZEWICZ Ł., *Szymon Konarski*, Warszawa: Książka 1948.
- MACISZEWSKI M., *Historia gimnazjum tarnopolskiego. Okres I. 1820-1848*, Tarnopol 1896.
- MAJCHROWSKI S., *Dziwne losy Polaków między powstaniami*, wstępem opatrzył i do druku podał J. Majchrowski, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe 2023.
- MICEJSKI S.S., PATELSKI M., *Rok 1846 we Lwowie. Stracenie Kapuścińskiego i Wiśniowskiego i ich kult we Lwowie*, w: *Rok 1846 w Galicji. Ludzie, wydarzenia, tradycje. Zbiór studiów*, red. M. Śliwa, Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP 1997, s. 77-199.
- MICHALSKA-BRACHA L., *Józef Białynia-Cholodecki – badacz powstania styczniowego*, w: *Powstanie styczniowe 1863-1864. Walka i uczestnicy. Represje i wygnanie. Historiografia i tradycja*, red. W. Caban, W. Śliwowska, Kielce: Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej 2005, s. 309-318.
- MICHALSKA-BRACHA L., *Między pamięcią a historiografią. Lwowskie debaty o powstaniu styczniowym (1864-1939)*, Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego 2011.
- MICHALSKA-BRACHA L., *W kręgu miłośników przeszłości Lwowa – Franciszek Jaworski i Józef Białynia-Cholodecki*, w: *Znani i nieznanymi międzywojennego Lwowa. Studia i materiały*, t. 3, red. M. Przeniosło, M. Przeniosło, Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego 2012, s. 11-26.
- MOŚCICKI H., *Szymon Konarski. W 85 rocznicę stracenia*, Wilno: Nakład Synodu Wileńskiego Ewangelicko-Reformowanego 1924.
- MOŚCICKI H., *Szymon Konarski*, Warszawa: PIW 1949.
- OCHENDUSZKO T., *Gimnazjum w Brzeżanach w latach 1806-1918. Zarys dziejów*, „Prace Historyczno-Archiwalne” 34 (2022), s. 7-34.
- PETRASH A., *Działalność jezuitów w Tarnopolu i Lwowie w latach 1852-1914*, „Rocznik Przemyski. Literatura i Język” 52 (2022), z. 2 (26), s. 93-116.
- ROZDOLSKI R., *Do historii „Stowarzyszenia Ludu Polskiego”*, „Kwartalnik Historyczny” 50 (1936), z. 1, s. 712-726.
- SCHNÜR-PEPŁOWSKI S., *Z przeszłości Galicji (1772-1862)*, t. 2, Lwów 1894, s. 23.
- SIERŻĘGA P., *Józefa Białynia-Cholodeckiego portret własny*, w: *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa*, red. J. Maternicki, t. 1, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego 2004, s. 205-222.

- SOKULSKI J., *Chołodecki Białynia Tomasz*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 3, Kraków: Polska Akademia Umiejętności 1937, s. 404-405.
- SUDOLSKI Z., *Galicyska poezja okolicznościowa lat 1833-1847*, „Napis” 3 (1997), s. 131-167.
- SZPOTAŃSKI S., *Konarszczyzna (przygotowania powstańcze w Polsce w 1835-1939 roku)*, Kraków [1916].
- STRZELECKI A., *Pogląd na powstanie – rozwój i działalność Towarzystwa Leśnego Galicyjskiego*, Lwów 1894.
- Szymon Konarski. Życie i czyny*, oprac. W. Zahorski, Chicago 1907.
- TOPIJ-STEMPIŃSKA B., *Uczniowie jezuickich instytucji edukacyjnych w Galicji w XIX wieku. Portret zbiorowy*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum 2019.
- TOPIJ-STEMPIŃSKA B., *Źródła do działalności edukacyjnej konwiktu szlacheckiego w Tarnopolu*, „Studia Pedagogica Ignatiana” 19 (2016), nr 3, s. 227-231.
- TWARDOWSKI F.B., *Grosz wdowi, odpowiedź na broszurę pod tytułem „Biali Murzyni”*, Lwów 1866.
- TYROWICZ M., *Komorowski Ignacy Aleksy*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 13, Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – PAN 1967-1968, s. 412-413.
- ZALECZNY J., *Biografie godne pamięci*, Warszawa: Wydawnictwo Muzeum Niepodległości 2020.
- ZALECZNY J., *Józef Białynia-Chołodecki – strażnik pamięci i regionalista lwowski*, „Historia Slavorum Occidentis” 12 (2022), nr 3, s. 87-102.
- ZALEŚKI S., *Jezuici w Polsce. Jezuici w Polsce porzobiorowej 1820-1905*, t. 5, cz. 2, Kraków: Nakładem Drukarni W.L. Anczyca 1906.
- ZDRADA J., *Wielka Emigracja po Powstaniu Listopadowym*, Warszawa: KAW 1987.
- ZIENKOWICZ L., *Szymon Konarski*, Paryż 1859.
- ŻYCHLIŃSKI T., *Złota księga szlachty polskiej*, R. 23, Poznań 1901.

SELECTED ASPECTS OF THE PATRIOTIC TRADITIONS
OF THE CHOŁODECKI FAMILY:
THE CASE OF CELESTYN CHOŁODECKI (1816-1867)

Abstract: This article is an attempt to present selected aspects concerning the patriotic activities of Celestyn Chołodecki (1816-1867). He took part in Galician conspiracies after the November Uprising was over. Subsequently, his professional work and family life diminished his involvement in this field. However, he maintained constant contact with independence activists, and during the January Uprising he provided moral and material assistance to those taking part in that armed initiative. Furthermore, he attached great importance to the patriotic upbringing of his sons and the cultivation of Polish traditions.

Keywords: Celestyn Chołodecki; Galicia; November Uprising; January Uprising; independence conspiracies of the 19th century